

УДК 330.34:347.77:316.42(477)

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-0287-2019-1-41-17>**ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
ЯК ЗАПОРУКИ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА****Череп О.Г., д.е.н., доцент, Кобець А.О.***Запорізький національний університет
Україна, 69600, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66
atastasiya_kobets2411@ukr.net***Ключові слова:**

стратегічні напрями, об'єкти інтелектуальної власності, сфера інтелектуальної власності.

У статті розглянуто стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності, які конкретизують основні шляхи реалізації концептуальних ідей і поглядів на розвиток сфери інтелектуальної власності в Україні. Внесено пропозиції щодо удосконалення стратегій напрямів розвитку в сфері інтелектуальної власності. Підкреслено, що інтелектуальна власність у сучасному господарському розвитку стає головним фактором конкурентоспроможності, а тому значно зростає її роль при переході до економіки знань. Проведено систематизацію загальних ознак інтелектуального продукту. Обґрунтовано докази нераціональності протиставлення духовної та інтелектуальної власності в умовах імперативу виживання людства. Розкрито положення про те, що в умовах ринкових відносин і посилення глобальної нерівномірності розвитку між розвиненими і країнами, рівень розвитку яких нижче, захист національної інтелектуальної власності в останніх повинна зводиться не тільки до ліцензування та патентування, а її необхідною складовою має стати запровадження принципу платності "витоку мізків" в розвинені держави, на розвиток яких були витрачені національні бюджетні кошти. Освітні бюджетні витрати, понесені цими країнами, повинні не тільки повертатися, але і приносити певну інтелектуальну ренту для їх національного розвитку, яка повинна розраховуватися на основі втраченого країною доходу. Інтелектуальною власністю є сукупність прав на нематеріальні активи, що є результатами інтелектуальної діяльності. Вони мають економічну цінність і властивість бути вільно відчуженими з урахуванням обмежень, встановлених в інтересах охорони особистих прав власників відповідних об'єктів і публічних інтересів суспільства. Правові та економічні відносини у сфері інтелектуальної власності існують нерозривно. У такій єдності метою правового регулювання є забезпечення юридичних та фізичних осіб охороною їх прав в процесі створення і використання об'єктів інтелектуальної власності.

**FORMATION OF INTELLECTUAL PROPERTY STRATEGIES AS A KEY TO THE DEVELOPMENT
OF SOCIETY****Cherep O.G. PhD., in Economics, professor, Kobets' A.O.***Zaporizhzhya National University
Ukraine, 69600, Zaporizhzhya, Zhukovsky str., 66***Key words:**

strategic directions, objects of intellectual property, sphere of intellectual property.

The article deals with the development strategy of intellectual property, which concretize the main ways of implementation of conceptual ideas and views on the development of intellectual property in Ukraine. Proposals to improve the development strategies in the field of intellectual property were made. It is emphasized that intellectual property in the modern economic development becomes the main factor of competitiveness, and therefore significantly increases its role in the transition to the knowledge economy. The systematization of the General features of the intellectual product is carried out. Reasonable proof of the irrationality of the opposition of the spiritual and intellectual ownership in terms of the imperative of human survival. The article reveals the provision that in the conditions of market relations and the strengthening of global uneven development between developed and countries, the level of development of which is lower, the protection of national intellectual property in the latter should be reduced not only to licensing and patenting, and its necessary component should be the introduction of the principle of payment of "brain drain" in developed countries, the development of which national budget funds were spent. The educational budget expenditures incurred by these countries should not only be returned, but also bring a certain intellectual rent for their national development, which should be calculated on the basis of the income of the second-skilled country. Intellectual property is a set of rights to intangible assets that are the result of intellectual activity. They have economic value and the ability to be freely alienated, taking into account the restrictions established in the interests of protecting the personal rights of the owners of the relevant objects and the public interests of the society. Legal and economic relations in the field of intellectual property exist inextricably. In this unity, the purpose of legal regulation is to provide legal entities and individuals with protection of their rights in the process of creation and use of intellectual property.

Постановка проблеми

Соціально-економічний розвиток України в умовах глобалізації неможливий без урахування інноваційних процесів, що відбуваються в країні. Одним з ключових елементів протидії прагматизму ринкової економіки, на наш погляд, є розуміння економічної сутності й адекватний захист прав інтелектуальної власності як головної складової інтелектуального потенціалу.

Інтелектуальна власність, яка представлена загальнолюдськими інтелектуальними надбаннями та новаціями в науковій, технічній, технологічній та художній сферах, є головною складовою інтелектуального капіталу. Сьогодні інтелектуальна діяльність набуває все більшого значення в різних видах діяльності суспільства. Темпи його економічно-соціального

піднесення в підсумку залежать від рівня інтелектуального потенціалу і культурного розвитку.

Правове закріплення певних правил використання результатів інтелектуальної діяльності є необхідною умовою розвитку науки, культури і техніки держави.

Вибір найкращої концепції й способів стимулювання інноваційної діяльності підвищує інтерес до наукових розробок через зростання матеріальної захищеності результатів праці у вигляді інтелектуальної власності. Розвиток інтелектуальної власності повинен бути пріоритетним і в межах глобальної економіки й господарства будь-якої країни, зокрема України, метою чого є можливість наблизитися до досягнень розвинених країн і створити умови для комфортного життя своїх громадян. Цим визначається актуальність і підвищений інтерес до досліджень у цій галузі науки й практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Стан розвитку відносин інтелектуальної власності, різноманітні її аспекти в Україні та за кордоном перебувають в центрі уваги спеціалістів у цій галузі: Андрощука Г. [4], Бутнік-Сіверського О. [6], Горохтій Ю. [7], Довгого С. [8], Жарова В. [8], Мінка П. [7], Орлюка О. [9], Стюарт Т. [10], Хрідочкін А. [7] та ін. Однак проблеми визначення об'єкта власності інтелектуальних працівників, класифікації нематеріальних активів та ціноутворення на ринку інтелектуальних продуктів залишаються недостатньо розкриті та закріплені на законодавчому рівні.

Формулювання цілей

Метою статті є аналіз сучасного стану та удосконалення стратегічних напрямів розвитку сфери інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу

Під сферою інтелектуальної власності розуміється середовище з внутрішньою єдністю, у якому здійснюється сукупність різноманітних видів творчої, інтелектуальної діяльності людини, що охоплюють різні сфери економічного та суспільного життя, унаслідок чого створюються об'єкти інтелектуальної

власності, права на які охороняються чинним законодавством і за своєю природою є нематеріальними. Метою суб'єкта економічної діяльності є одержання максимально можливого прибутку, досягнення конкурентних позицій на ринку та можливості впливати на ринкову кон'юнктуру. На макrorівні правове та економічне регулювання є інструментами досягнення світової конкурентоспроможності, економічної безпеки країни та науково-технічного прогресу в цілому. Єдність економічних і правових відносин інтелектуальної власності полягає в тому, що реалізація економічних цілей залежить не тільки від умов розвитку ринкових процесів, ефективності управління і господарського використання об'єктів інтелектуальної власності, але і від ефективності їх правової охорони.

Комерціалізація інтелектуальної власності в умовах ринкових відносин вимагає розглядати інтелектуальну власність і як товар, і як капітал. Комерціалізацією об'єктів інтелектуальної власності є перетворення результатів інтелектуальної діяльності на ринковий товар з метою одержання прибутку або іншої ринкової вигоди. Способами комерціалізації є використання об'єктів інтелектуальної власності у виробництві; внесення прав на об'єкти інтелектуальної власності до статутного капіталу підприємства та передача прав на об'єкти інтелектуальної власності.

У сучасному світі об'єкти права інтелектуальної власності, такі як: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки, географічні зазначення, комерційна таємниця, комп'ютерні програми, бази даних, твори літератури і мистецтва, фонограми та відеограми тощо – відіграють значну роль у забезпеченні конкурентоспроможності товарів та послуг і стають, таким чином, вирішальним фактором економічного розвитку. Будучи введеними в цивільний оборот, вони приносять підприємству додатковий прибуток.

Права на об'єкти права інтелектуальної власності можуть виступати також як самостійний товар. Так, обсяги світової торгівлі з початку 2017 року склали 6,5 трлн доларів США, що на 8% більше ніж в аналогічний період минулого року. Поставлені на бухгалтерський облік як нематеріальні активи, ці об'єкти суттєво збільшують вартість активів підприємства. Але якщо в розвинених країнах близько 50% активів підприємств складають права на об'єкти інтелектуальної власності, то в Україні цей показник менший ніж 1%.

Частка нематеріальних активів у собівартості української продукції не перевищує 0,5–1,5 %, що значно менше порівняно з провідними в економічному розвитку країнами світу.

В Україні склалася ситуація, яка характеризується, з одного боку, зростанням деяких показників щодо об'єктів промислової власності, на які видані охоронні документи, а з іншого боку, гальмуванням розвитку високотехнологічних і економічно

важливих для України та її майбутнього галузей господарства.

Причин такого гальмування кілька. Ідеться, про розпорошення та дублювання управлінських функцій, зокрема організаційних, між кількома центральними органами виконавчої влади. Крім того, забезпечення реалізації політики в сфері охорони інтелектуальної власності характеризується браком належної координації та недостатньою ефективністю діяльності структур, які мають опікуватися питаннями розвитку національного інституту інтелектуальної власності. Вагомою є й причина повільного розгортання діяльності підрозділів з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності в органах виконавчої влади, бюджетних установах, організаціях і на підприємствах, діяльність яких пов'язана з використанням об'єктів інтелектуальної власності. Не розроблено систему дієвих економічних стимулів (податкових, кредитних, страхових тощо) щодо створення та комерціалізації об'єктів права з метою формування ринку цих об'єктів. Не запроваджені механізми державної підтримки патентування вітчизняних об'єктів в іноземних державах, створених за бюджетні кошти.

Немає методики визначення розміру шкоди, завданої порушенням прав на об'єкти права інтелектуальної власності. Бракує нормативно-правового регулювання питань, пов'язаних із необхідністю здійснення оцінки інтелектуальної власності. Формування ринку відбувається повільно, немає ефективних механізмів обліку та запровадження у виробництво результатів інтелектуальної діяльності. Відбувається неконтрольована передача наукових і конструкторських розробок за кордон, виток з України вітчизняних заявок на перспективні винаходи (невирішеність питань інтелектуальної безпеки).

Підтвердженням зазначеного є сучасний стан захисту інтелектуальної власності в Україні. Рис. 1 наочно демонструє ситуацію з патентуванням за регіонами України. Найвища активність спостерігається в м. Київ та Харківській області.

Регіональний аналіз стану захисту інтелектуальної власності свідчить про таке. До складу регіонів з відносно високою активністю належать такі області: Харківська, Донецька, Дніпропетровська, Луганська, Вінницька, Львівська, Одеська та Запорізька (рис. 1).

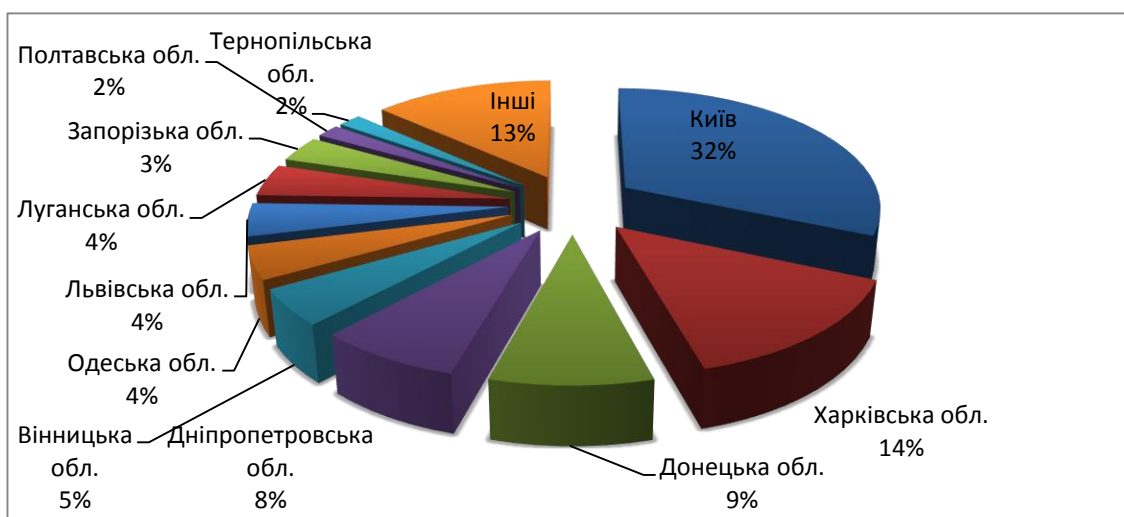

Рис. 1. Стан патентування в розрізі регіонів України

До списку регіонів із середньою активністю входять Полтавська, Чернівецька, Тернопільська, Сумська, Закарпатська, Херсонська, Миколаївська та Кіровоградська області.

Регіонами з відносно невисокою активністю вважаються такі області, як Івано-Франківська, Київська, Волинська, Хмельницька, Черкаська, Житомирська, Рівненська та Чернігівська. Київ займає серед усіх лідерську позицію щодо активності патентування. Процеси удосконалення та гармонізації нормативної бази в сфері інтелектуальної власності в Україні є постійними у зв'язку з необхідністю враховувати новачі міжнародного правового регулювання у цій сфері, її взаємодією з іншими сферами життя суспільства, що постійно розвиваються – економікою, наукою, культурою, як на національному, так і на

міжнародному рівні. Одночасно зі створенням і удосконаленням нормативної бази в сфері інтелектуальної власності в Україні була сформована й розвинена інституційна база, необхідна для забезпечення набуття, здійснення та захисту прав інтелектуальної власності. Зараз вона включає державні органи, установи та структури, що наділені прямими і непрямими функціями та відповідальністю в сфері інтелектуальної власності, та судові органи.

Найнижчими за юридичною силою є підзаконні нормативно-правові акти. До них відносяться Постанови Верховної Ради України, Укази та Розпорядження Президента України, Декрети та Постанови Кабінету Міністрів України. Статус актів із найнижчою юридичною силою зобов'язує перелічені акти відповідати нормам Конституції України та нормам законів. Якщо виникає

суперечність між нормами підзаконного акту та нормами закону, звісно перевага надається нормам закону. Конституція України праву інтелектуальної власності присвячує дві статті: 41 та 54. Так, частиною 1 статті 41 Конституції України передбачено: "Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності" [5].

Попри невеликий обсяг вказаної конституційної норми, вона має дуже великий і визначальний зміст. Полягає цей зміст у тому, що результати інтелектуальної, творчої діяльності прирівнюються до об'єктів власності, а значить, на них поширюється увесь юридичний механізм визнання і захисту об'єктів власності.

Стаття 54 Конституції проголошує: "Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожен громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом" [5].

Із змісту 1 ст. 54 можна дійти висновку про конституційну заборону цензури, що, безумовно, позитивно впливає на творчість. А 2 ст. 54 Конституції встановлює винятковість права власності на результати інтелектуальної діяльності.

До кодифікованих законів у сфері інтелектуальної власності відносяться:

- цивільний кодекс;
- господарський кодекс;
- кримінальний кодекс;
- митний кодекс.

Книга четверта Цивільного Кодексу України включає главу 35 "Загальні положення про право інтелектуальної власності"; главу 36 "Право інтелектуальної власності на літературний, художній та інший твір (авторське право)", главу 37 "Право інтелектуальної власності на виконання, фонограму, відеограму та програму (передачу) організації мовлення (суміжні права)".

Господарський кодекс України встановлює правила використання в господарській діяльності прав інтелектуальної власності, а також призначений для обмеження монополізму і захисту суб'єктів права інтелектуальної власності від недобросовісної конкуренції.

Кримінальний кодекс України встановлює відповідальність за порушення авторського та суміжних прав (ст. 176), порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію (ст. 177), незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст. 229).

Митний кодекс України містить норми, що регулюють переміщення через митний кордон України товарів або предметів, виготовлених з порушенням прав на об'єкти права інтелектуальної власності (ст. 116-1), порядок митного контролю та митного оформлення товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності тощо.

До національного законодавства, згідно з нормами Конституції України, належать і міжнародні нормативно-правові акти, що ратифіковані Верховною Радою України.

Частиною законодавства України на сьогоднішній день є:

- Гаазька угода про міжнародну реєстрацію промислових зразків;
- Договір ВОІВ про авторське право;
- Договір ВОІВ про виконання і фонограми;
- Договір про закони щодо товарних знаків;
- Договір про патентне право;
- Конвенція, що засновує Всесвітню організацію інтелектуальної власності;
- Локарнська угода про заснування Міжнародної класифікації промислових зразків;
- Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків;
- Міжнародна конвенція по охороні нових сортів рослин;
- Паризька конвенція про охорону промислової власності;
- Страсбурзька угода про Міжнародну патентну класифікацію.

Для економічного розвитку нашої держави сформовані такі основні стратегічні напрями розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні та удосконалення Національної системи інтелектуальної власності:

- удосконалення нормативної бази в сфері інтелектуальної власності;
- удосконалення механізмів державного управління сферою інтелектуальної власності, подальший розвиток інституційної бази Національної системи інтелектуальної власності;
- покращення механізмів набуття правової охорони інтелектуальної власності;
- розвиток системи стимулювання в сфері інтелектуальної власності;
- удосконалення системи захисту прав інтелектуальної власності, створення ефективних механізмів попередження та боротьби з контрафакцією та піратством;
- підвищення в суспільстві рівня обізнаності та культури в сфері інтелектуальної власності;
- підвищення рівня освіти та професійного рівня в сфері інтелектуальної власності;
- розвиток міжнародного, регіонального та двостороннього співробітництва в сфері інтелектуальної власності і гармонійне інтегрування

України в європейській та міжнародній інтелектуальній простір;

- забезпечення високого рівня інтелектуальної безпеки для надійного розвитку і збереження українського інтелектуального потенціалу;
- вирішення питань утилізації чи ліквідації виробів, у яких реалізовані об'єкти інтелектуальної власності, після їхнього використання в інтересах часткового вирішення екологічних проблем забруднення;

Висновки

У сучасному економічному середовищі, заснованому на знаннях, інтелектуальна власність є тією рушійною силою, яка сприятиме розвитку економіки України і виходу на світовий ринок поряд з провідними державами, буде гарантією економічної, політичної й соціальної безпеки.

Головний недолік сучасної ситуації в Україні – відсутність національної стратегії розвитку,

спрямованої на вирішення актуальних соціально-економічних проблем на основі формування економіки знань і переходу до освітнього суспільства. При цьому ефективна національна стратегія повинна опиратися не на будь-які економічні чинники й механізми, а покласти в основу стратегічного розвитку саме ті ресурси, які є актуальними і відкривають можливості випереджального зростання виробництва як основи людського розвитку й забезпечення еволюції людини та природи.

В основу сучасних процесів у сфері інтелектуальної власності повинно бути покладено процес вдосконалення правового регулювання, у якому утілюються такі зміни, доповнення, удосконалення правового механізму, які дозволяють створити в результаті одне ціле, специфічне, але узагальнене, тобто, комплексний інститут інтелектуальної власності.

Література

1. Науково-дослідний центр судової експертизи з питань інтелектуальної власності. URL: <http://www.intelect.org.ua> (дата звернення 20.10.2018)
2. Державна служба інтелектуальної власності України. URL: <http://sips.gov.ua> (дата звернення 20.10.2018)
3. Інноваційна Україна. URL: <http://innov.org.ua> (дата звернення 20.10.2018)
4. Андрощук Г.А. Рационалізаторська пропозиція як об'єкт промислової власності проблеми регулювання. *Інтелектуальна власність*. 2006. № 4. С. 37-44.
5. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
6. Бутнік-Сіверський О. Б. Інноваційний дохід підприємства від використання інтелектуальної власності. *Ефективна економіка*. 2011. №12. URL: <http://economy.nauka.com.ua>.
7. Мінка П.Я., Горохтій Ю.З., Хрідочкін А.В. Основи інтелектуальної власності: навч. посіб. для студ-в вищих навч. закладів. 2010. 202с.
8. Довгий С. О., Жаров В. О., Зайчик В. О. Охорона інтелектуальної власності в Україні. Київ: Форум, 2002. 319 с.
9. Орлюк О.П. Право інтелектуальної власності: Академічний курс / за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 696с.
10. Стюарт Т. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций. / пер. с англ. В. А. Ноздриной. Москва: Поколение, 2007. 368 с.

References

1. Naukovo-doslidnyi tsentr sudovoi ekspertyzy z pytan intelektualnoi vlasnosti [Research Center for Forensic Examination on Intellectual Property]. [intelect.org.ua](http://www.intelect.org.ua). Retrieved from <http://www.intelect.org.ua> [in Ukrainian].
2. Derzhavna sluzhba intelektualnoi vlasnosti Ukrainy [State Service of Intellectual Property of Ukraine]. sips.gov.ua. Retrieved from <http://sips.gov.ua> [in Ukrainian].
3. Innovatsiina Ukraina [Innovative Ukraine]. innov.org.ua. Retrieved from <http://innov.org.ua> [in Ukrainian].
4. Androshchuk, H.A. (2006). Ratsionalizatorska propozyziia yak ob'iekt promyslovoi vlasnosti problemy rehuliuвання [Innovative proposal as an object of industrial property regulation problem]. *Intelektualna vlasnist – Intellectual Property*, 4, 37-44 [in Ukrainian].
5. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 №254k/96-VR [The Constitution of Ukraine dated June 28, 1996 No. 254k / 96-VR]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/> [in Ukrainian].
6. Butnik-Siverskyi, O.B. (2011). Innovatsiinyi dokhid pidpriemstva vid vykorystannia intelektualnoi vlasnosti [Innovative income of the enterprise from the use of intellectual property]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 12. Retrieved from <http://economy.nauka.com.ua> [in Ukrainian].
7. Minka, P.Ia., Horokhtii, Yu.Z. & Khridochkin, A.V. (2010). Osnovy intelektualnoi vlasnosti [Fundamentals of Intellectual Property]. Kyiv [in Ukrainian].
8. Dovhyi, S.O., Zharov, V.O. & Zaichyk, V.O. (2002). Okhorona intelektualnoi vlasnosti v Ukraini [Protection of Intellectual Property in Ukraine]. Kyiv: Forum, [in Ukrainian].
9. Orliuk, O.P. & Sviatotskoho, O.D. (2007). Pravo intelektualnoi vlasnosti: Akademichnyi kurs [Intellectual property right: Academic course]. Kyiv: Vydavnychi Dim «In Yure» [in Ukrainian].
10. Stiuart, T. (2007). Intellektualnyi kapital. Novyi istochnik bohatstva orhanizatsii [Intellectual capital. A new source of wealth for organizations]. Moskva: Pokolenie [in Russian].